

Mysteriet falske tilståelser

OM FALSKE TILSTÅELSER Det er noen som er mer mentalt sårbare for dette enn andre, mener jusprofessor Ulf Stridbeck. FOTO Kristin Svorte

Psykologer, politi og dommere må vite at falske tilståelser skjer, og at det kan ha med psykologisk sårbarhet å gjøre, advarer jusprofessor Ulf Stridbeck.

TEKST

Øystein Helmikstøl

PUBLISERT 3. juni 2016

– Det handler ikke om en bestemt diagnose, men vi må være oppmerksomme på mentalt sårbare personer, rusede personer og personer som er på avrusning.

Det sier Ulf Stridbeck til Psykologtidsskriftet. Han er jusprofessor ved Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo og skriver om falske tilståelser i boken *Rettspsykiatriske beretninger*, som han har redigert sammen med psykologspesialist og forsker Pål Grøndahl.

Psykologer, politi og dommere må være på vakt og ha kunnskap om falske tilståelser. Det er noen som er mer mentalt sårbare for dette enn andre, ifølge Stridbeck.

Tilsto drap

The Innocence project^[1] i USA har dokumentert at mer enn 25 prosent av de personene som er blitt frikjent på grunn av DNA-bevis, hadde tilstått forbrytelsen. Tilståelsene

omfattet drap og voldtekter. Ifølge Stridbeck er tallene ikke på langt nær så høye i Norge.

– En tilståelse har større betydning i amerikansk rettsvesen, og etterforsknings- og politimetodene er hardere. Og ikke minst *plea bargaining* «inviterer» til å tilstå noe man ikke har gjort, sier Stridbeck.

I *Rettspsykiatriske beretninger* skriver han om Sture Bergwall, kjent som Thomas Quick. Mannen tilsto 39 drap og ble dømt for åtte.

– Da han begynte å tilstå, ble forholdene rundt ham bedre. Han hadde motiver om belønning for å tilstå. Sture Bergwall er i kategorien mentalt sårbar, sier Stridbeck.

Det er dokumentert at flere av tilståelsene Bergwall kom med, er falske. Rett før tiltalen mot ham ble tatt ut, oppdaget man at to asylsøkere han påsto å ha drept, ikke var døde.

– 130 personer har tilstått drapet på Olof Palme i 1986. Flere enn 10 personer har tilstått at de drepte Trude Espås. Jeg tenker at det har med sårbare personers behov for å bli sett og få oppmerksomhet å gjøre, sier Stridbeck.

Teorien og forskningen

Jusprofessoren lener seg på den britisk-islandske psykologen Gísli Guðjónsson, som deler tilståelser inn i to hovedgrupper: sanne og falske. Også falske tilståelser deler han inn i to undergrupper: fremtvungne og frivillige.

Fetterens tilståelse i Birgitte Tengs-saken plasserer Stridbeck i kategorien fremtvunget eller presset. Og kanskje manipulert fram.

– Fetteren fikk i oppgave å skrive et filmmanus om hvordan den eventuelle morderen hadde gått fram. Da han til slutt tilsto, visste han ikke hva som hadde bakgrunn i manus, og hva som var hans egne tanker.

Den amerikanske psykologen Saul Kassin deler de fremtvungne tilståelsene inn i to underkategorier: imøtegående og internaliserte.

En fremtvunget imøtegående tilståelse betyr ikke at man har internalisert skylden. Man er bevisst på sin egen uskyld, men tilstår likevel for å slippe unna ubehaget ved å bli avhørt. Forskning viser, skriver Stridbeck i boken, at uskyldige ofte har en sterk tillit til rettssystemet og tror at sannheten vil komme fram til slutt.

«- Jeg tenker at det har å gjøre med sårbare personers behov for å bli sett og få oppmerksomhet»

Ulf Stridbeck om at 130 personer har tilstått drapet på Olof Palme.

– Uskyld er altså en faktor som kan føre til feilaktige domfellelser, sier forfatteren.

Stridbeck påpeker at det er frivillige falske tilståelser man vet minst om. I Norge finnes det ingen systematisk dokumentasjon på dette feltet. I tillegg til Birgitte Tengs-saken er Fritz Moen-saken og Hollekim-saken kjente eksempler på det.

Jesus

Sigurd Hollekim tilsto i 1963 å ha drept en kvinne som var meldt savnet. Hollekim forklarte seg detaljert om motivet, om drapshandlingen og om fjerning av liket. Fire sakkyndige konkluderte med at tiltalte var tilregnelig og at tilståelsen var troverdig. Forsvareren Alf Nordhus gikk imot både sin egen klient og de fire sakkyndige. Forsvareren mente at Hollekim levde seg inn i en Jesus-rolle, og at tilståelsen lå på et psykologisk plan. Han pekte på Hollekims oppdragelse, hans dypt religiøse innstilling og hans soningsiver.

«Alt pekte i retning av at han påtok seg skyld», skrev Nordhus.

Hollekim ble frikjent.

– Jeg vet ikke hvorfor Hollekim tilsto, og det er ikke forsket på sammenhengen mellom religiøse forestillinger og tilståelser. Noen politiavhør kan jo invitere til forsoning: Bare du tilstår, så skal du få det godt. Det har nok blitt benyttet av tidligere generasjoner av manipulative avhørere.

Falske minner

Stridbeck minner om en kjent psykologisk sannhet: Man kan glemme ting som faktisk har skjedd, og huske ting som ikke har skjedd. Det er dokumentert mange ganger. Dette kan føre til falske innrømmelser.

Når tiden går, produserer hukommelsen minner om hva man tror har skjedd, ikke hva som faktisk har skjedd. Selv om det man tror er uutslettelige inntrykk. Dette finnes det forskning på: Folk har skrevet ned minner to år etter en hendelse, da ser man at minnet har endret seg suksessivt.

Hukommelsen skaper sammenhenger, og den blåser i hva som faktisk skjedde.

– Dette er skummelt i terapi. Recovered memory-terapi gjør at folk plutselig kan huske ting som aldri har skjedd. Man har plantet minner, sier Stridbeck, som nevner Bergwall-saken som et eksempel.

– Og det finnes verre saker. Folk husker plutselig bloddryppende ritualer av barneofring. Terapeuter er straffedømt for å ha plantet minner mer eller mindre suggestivt.

Bakgrunn

- Ulf Stridbeck er professor ved Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo.
- Han er opptatt av skjæringspunktet mellom jus, psykologi og rettspsykiatri.

- Har sammen med Pål Grøndahl redigert boken *Rettspsykiatriske beretninger. Om sakkyndighet og menneskeskjebner*, som blir anmeldt på påfølgende side i denne utgaven.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 53, nummer 6, 2016, side 478-480

TEKST

Øystein Helmikstøl, journalist i Psykologtidsskriftet